

A RÉGI SZEGEDI HALÁSZOK JELKÉPES MADARAI.

IRTA: LAKATOS KÁROLY.

RÉGI háló után élő s általában egzisztenciális boldogulásában vízhez, réthez kötött szegedi halászságnak megvolt a saját külön metafizikai, asztronómiai, meteorológiai és általában állatjelképes kabalisztikája, a melyben több igazság rejlett, mint az úgynevezett «tudósok» többnyire hasból, hamis következtetésekből szedett «tantételei»-ben, bárha a lápok emberének praktikumaihoz nagy adag babona is járult, de a melyekben a praksisban leszűrt igazságok rejlettek s időnk folytán tradícióvá válva, a folytonos tapasztalás sorján átszűrődött csalhatatlan paraszti tudományyá fejlettek ki, melyek igazmondásához kétely nem férhetett. Szolgáltatukra állt a természetből fakadó minden mozzanat, az állat — különösen a madárellet — jelenségei, a növényzet, ég, föld, víz, csillagok, mind adtak neki tanúságokat, sejtést, teszem a jövő titkaira nézve, melyek után bizvást igazodhatott, intézhette dolgait. És a hangulatait is a természetből vonta ki magának — szomorút, derüset, a mint impressziói kívánták — s csak oly jóízűt tudott kaczagni a «lotyósnyeff» okvetetlenkedésein, mint a modern városi halandó az operettbuffó mókáinak a mily szívből kaczag.

A rét fia sohasem kiáltott bele a párás lápi levegőbe, avagy a csillagsátoros éj hallgatag birodalmába vigasztalan, ha megtellett a lelke nehéz fájdalommal s a vigaszt kereste; de nem is unta el magát soha. A szabadtermészet imádata betöltte a lelkét s nem vágyott káprázatok után; a fölmerült mozzanatok változatossága pedig kielégíté óhajait, mert foglalkozási körének tennivalói mindig kedvesek valának, a mennyiben a hozzánőtt ősi sportszerűség jellegével bírtak. S mennyire tudott a természet könyvéből olvasni a rét egyszerű nomádja s micsoda tudásokat szerzett magának halról, madárról, csillagok állásáról, járásáról, a fekete lápi vizek minden férgéről, virágjáról egyaránt! Tudta, hogy ez meg az a hal «mőre fekszik», hova húz, hol fészkei el magát s tudta, hány faja, fajtája van neki s mi a különbség köztük.

Tudta, ismerte a lápi madarak minden nemzetségét; ha egy madár elrikkantotta

magát, tudta, hogy miért tette. Tudta, hogy ez meg az a faj szárnyas milyen alakú farkában jár s körülbelül hány darab együtt s hogy hova mennek, honnan jönnek. Tudta, hogy mikor a magasban kivált egy-egy madár a csapatból, miért vált ki. Tudta, mit beszélnek a madarak, értett a nyelvükön és néha jót nevetett, mikor zajongtak. Azt mondta, hogy pörölnék valamiért. Éjszaka évadán tudta a csillagok dolgát; tudta, hogy hány csillagból áll a «Gönczöl szekere»; azt is tudta, hogy mikor erre vagy arra áll a rúdja, hány óra van akkor. És tudta, hány «csirkéje» van a «Fiastyúk»-nak s hogy a «Sánta kaszás» mikor jön föl, ez meg az a csillag mikor megy le, miért fut le s férfi embernek avagy asszonyi-állatnak volt-e a csillaga.

A melyik csillagnak a nevét nem tudta, maga adott neki nevet. Elmutogatta, hogy az a szép fényes a «Tündér Ilona»; ott a másik a «Piroska» (a szeretőjét is így hívták); emez meg itt a «Kótyag» és így tovább. Ismerte az üstökös csillagot is, úgy hívta, hogy «kótyagos csillag», mert olyan szép fényes farka van neki, mint a «legszebb madárnak», a kócsagnak tudniillik. Szóval nagy tudása volt az asztronómiához és mindenféle tudásokhoz, mikről a városi embernek fogalma sincs.

Nem volt semmi tudományos szerszáma hozzá, de azért tudta, mikor lesz szél, eső vagy jó idő. A szelet bejelentette neki a «dilimadár» meg a kajlaorrú «szélkiáltó» madárság jajgató furulyája; de kiugatta a «fakutya» is és a nagy udvar a hold körül szintén arról adott híresztelést. Szerinte mikor «kótyag-selymöt hány a holdvilág», azaz rózsás ködök imbolyognak a csillaghímes éjszakában: az szép meleg napok elkövetkezésének a jele. Ha pedig sok szivárvány járt, szárazságot, vizek fogytát jövendölte belőle a rétlakó hálóvetők tudománya, mert hogy a «szivárvány elszívja a vizet a földtől». Azt is mondták, hogy sárgaság a szivárványban «sok nímötöt jelönt» stb. Az esős időt a madártól, az idő állását éjjel a csillagok «járásából», állásából, nappal a napról és a békák szólásából tudták ki, mert hogy a béka minden órát «mögvecsörnyézik» roppant zajongással, a mi perczekig eltart. A politikai mozzanatokhoz is volt sejtése a régi szegedi s általában a tiszamenti rétlakó nomádságnak, mikről a «jelek» adtak utalásokat nekik égen és földön egyaránt. Így példázás okából megemlítem, hogy a politikai jelenségek magyarázásához nekik a csillagokba volt írva minden igazság és olyanokat is látott az «éggön», a minőket semmiféle asztronómikus nagyság nem obszervált a maga messzelátó teleszkópján, mert hogy ez is «a tudás és hozzáértés dolga», a mikben a tiszatáji halászok, pákászkodók eszejárásától nagyon is eltért az eget mér-csikélő indzellérek ellenőrizhetlen, mennyiségtani problémákban eviczkélő tudákossága, kik mellesleg mondva nem látnak se tüzes kardot, sem nemzeti sárkányt futni az égi mezőkön. KOSSUTH apánkat sem látták, pedig nyilvánvalólag sokszor látható a fényes hold képében; ellenben azt állítja sok okos ember, hogy az nem KOSSUTH apánk, hanem a SZENT DÁVID volna, a mint éppen «elhegedül» valamit, tudja Isten mit, talán KOSSUTH LAJOS-sal együtt régi szabadságát is a magyarnak. De elég az hozzá, hogy a tüzes kard is, meg a nemzeti sárkány is a háborúság megjelentője. Az az üstökös csillag is (kivált, ha piros a feje és sárga a selyme neki, mint annak az «ászlónak»), melyen a kétfejű madár terpeszti szét a fekete szárnyát s kilátszik a gyomrából egy meseország hármass bérceze a koronába szúrt kettős kereszttel, mely alatt régi dicsőség, régi szabad-

Nemes kócsag (*Ardea alba*).

ság korhad, alszik — ki tudja meddig!) szinte a háborúság, a kárhozat, a lelkek és szívek öldöklését jelenti. Így volt ez régebben is és «elkövetkezött a nagy szaladás» — emlegetik az öregek a halászgunyhók esti tüze mellett — s rábólogatnak az öreg fejek: «úgy volt biz az»... «Akkortájt sok fekete kőrösz is szállott az égön», tudni illik a *kárákatonák*, melyek fönt a magasságban úgy veszik ki magukat keskeny szárnyakkal, mintha szálló fekete keresztek volnának. Aztán trombitaszó is hallik ilyenkor, mintha harci kürtök csendülnének bele a végtelen égmezők halálcsendjébe, harczra hívó szózatok valamely láthatatlan, de sejtett ellenséggel szemben...

Persze, az asztronomusok mindezt nem látják, de nem is hallják és nem is sejtik, mert hiába, a «tudás és hozzáértés» dolga ez, «a mihez fortél köll». Valamint, hogy azt is hozzáértéssel lehet csak kimagyarázni, ha néha-néha *röttentő sok fekete tücsök hatalmaskodik el a határon*, a mi ősidőktől fogva a németiség elhatalmasodásával állt vonatkozásban... és ilyenkor sok a *tutuka* is, tudniillik az a kisebb fajta gujzer madárság, mely németül karattyolja tele a székhátak tájait s lebecsül minden teremtett lelket a szólásával, melylyel per «tu» («tu-tu») komázik a vizibarmokkal és puskás emberrel egyaránt... Így volt a «nagyshaladás» után is — mesélik — de szagosodott is a sok idegen nációtól végig-hosszat a magyarok hazája, a míg csak KOSTYÁL ÁDÁM uram, a híres pesti szabó, nem kezdte a «vitézkötéses» menték kultiválását divaiba hozni ismét s pitykével nem hánytta ki a buzavirágszín lajbikat...

De ki győzné mind előszámlálni a régi emlékeket. Pedig mennyi volna még! Ezeket pedig komolyan kell vennünk, mert a lápok lakói nagyon is rá voltak utalva a természet jelbeszédese igazmondásaira s ha mindezekre ma már nincs is szüksége a hálóvetők városban lakó modern képviselőinek, de azért az apró mozaik-darabok halálszatunk szép multjából megőrzésére s megörökítésre méltók.

A régi vérbeli szegedi halászságnak ép úgy megvoltak a *hiválasztott* nagyratartott madarai, mint akár a régi egyiptomiaknak a szent Nilus mentében — anélkül, hogy a túlságig mentek volna a kegyeletben — egészen a szentté avatásig, mint a többek közt az egyiptomiak az *ibiszszel* tették. Hanem mégis, volt egy madaruk, melyre ha nem is szent kegyelettel, de mindenesetre az áhitat és nagyratartás egy szolidabb nemével tekintettek s ez a *kótyag* volt, melynek tollát az úri renden levők kalpagdíszül használták és sok pénzt adtak a szépen lengő, szálkás tollékeségekért. És épen ez az, a mi a rétlakók áhitatát a madár iránt oly magasra srófolta, mert hát a vérbeli szegedi mindig megbecsülte a garast s az olyas valamit, a miért nagy pénz szokta ütni a markát... Egyébiránt a «kótyagot» illetőleg, ennél az artikulusnál egy húron pendült a Tisza-hossza lápjainak, rétjeinek valamennyi halász és pákász népe s a jövedelmezőségen kívül olyan szárnyas lényt látott benne, mely a lápok költészetének egyik legfőbb ékességéül szolgált. Elismerte ezt halász, vadász, poéta és minden ideális lélek, a kinek csak érzéke volt a «szép»-nek eszményibb fogalma iránt. Ki ne emlékeznék a még élő régi vadászok közül, kik a bihari, békési «sárréteken» vagy a nyírségben megfordultak, hogy mily ragaszkodással viseltettek a vízjáró ősfoglalkozók a mindenekfőlött nagyratartott kócsag iránt s mennyire a kegyeletük tárgya volt e madár! Ha említették, mindig a harmadik személyben tették azt s az ő alatt kizárólag a kócsagot értették. És micsoda dicséretet

zengtek ideális madarukról! «Ő a legszebb madár» — mondták — «Ő tiszta mint a hó, ragyogó mint a nap» stb. S hogy mily «nemes állat» a kócsag, azt azzal vélték illusztrálhatni, hogy «őt a sas sem meri bántani»...

A mennyire kedvenczük volt a kócsag, olynagyra becsülte a tollát is a tiszamenti (így a Szeged-vidéki) halász-pákász nép, a mi persze — mint már említém — érthető abból a nagy értékelésből, melylyel a kócsagtoll fölbecsültetett, a mennyiben a szebb «bukor-kótyag»-ért 200 pengő forintot is megadtak. De gyűjtötték is aztán a pákász-kodók s hálövető csimoták ezt a szép ékességet a mily módon csak hozzá juthattak! Szedegették a kócsagok delelőin, a lápi szigeteken, porondokon s mindazokon a helyeken, a hol csak megszokott fordulni a makulátlan fehérségű szárnyas jószág s vedlés-kor elhullajtotta a tollát; de lötték és mindenféle kelepczében fogták is a kócsagot a tolla miatt és elevenen is tartották, időnként megfosztván őket szépséges tollkincsüktől. Az ekként összegyűjtögetett tollkincseket aztán kifúrt nádcsöbe rázták s úgy tartották «raktáron».

Tényleg, kivált a hatvanas években, nem volt a halászoknak s pákászbereknek kiadósabb, hasznathajtóbb foglalkozásuk a kócsagtollgyűjtésnél, miket aztán direkt vagy indirekt értékesítettek a dísztollakkal kupeczkedő tollcsiszároknál. Manapság azonban a magyaros tollas viselet lejárt a kozmopolita áramlat átalakító és minden ősiséget kiforgató leheben; de meg tudásuk és érzékük is alig van hozzá a mai díszruhás magyaroknak, kik fenséges göggel viselik a festett *pulykatollakat* «kalpagnak» csúfolt, többnyire lehetetlen alakú süvegükön.

De minek is a gyönyörű kócsagdísz, ha nemes poulárd és indiáner tollak is helyettesíthetik a nagy ornithológiai tudású magyarok gombasüvegét!

És csodálatos, a mily mérvben mult a kócsagtoll divatja nálunk, oly mérvben kevesbedett a kócsag is ősi termőhelyein, mintha csak becsülés híján élni sem akarna nálunk és el is bujdosott tőlünk talán mindörökre...

Mikor a híres «szabályozások» végleg elűzték a lópoknak ezt a ragyogó ékességét, bálványozói nem tudták mire vélni a «legszebb madár» hűtlenségét. Hanem mikor a rétek, lópok helyén kikirics ütött tanyát, majd meg a «kutyatej» hányta ki sárga virágait a porzósra száradt láp sorvadttestén, hogy soha többé ki ne zöldüljön rajta a nád- és sárerdő ingó-bingó rengetege: akkor már tudta a hálövető és minden lápi egzisztenczia, hogy az a «hűtlenség» a fájdalmas kényszer fuvalmában érlelődött...

Azonban árvizes időben némelykor mégis jelentgeti magát a kócsag, sőt imitt-amott az állandó jellegű lópokvidékeken, a régi kócsagdús idöket idézik föl emlékeztünkben, annyi van; hanem nem ám az a szép nagy faj, melyet a régiségben a *lovas kócsag* (*Egretta alba*) névvel jelölt meg a lápi egzisztenczia és a vadásznép, hanem a kisebb *feketelábú faj* (*E. garzetta*), melynek rövidebb és minden tekintetben alábbvaló dísztollai vannak, mint amannak; ép azért inkább csak fejdíszül használták a szerb nép asszonyai, mintsem kalpagdíszül szolgált a nemességnél; mind a mellett tollremek számba ment ez is és a becses tróféák közé tartozott. De a vadászszemnek is tetsző volt maga a madár is, mikor a sekélyes sík vizen vagy porondon egyesével ácsorogva, messzire elfehért makulátlan fénylő tollruhájában, mely valóban «ragyogó» és «tiszta

mint a hó», mintha napsugárból volna alkotva egész lénye neki. És tényleg, mikor beleszállt a verőfényes csillogásba egy kócsag, alakja egészen összefolyt a fényvel s csak akkor csillant ki abból, midőn megczikázott egy kissé a szálló felhők között.

Különben ilyen volt a «lovás» vagy «nagykócsag» is és szinte hófehér; csakhogy nem volt bőbitája és a lába se volt fekete neki; azonban mindkét faj a szárnya tövén, illetve a vállán viselte azokat a messzire kinyuló hajszerű, szálkás levegőjű tollakat, melyek hajdan oly nagy becsben álló és fölötté értékes kalpagdíszet szolgáltattak.

Kiválasztott, nagyra tartott madara a rétvjáró embereknek a kócsagon kívül alig volt több, ha csak még a *darut* ide nem akarjuk számítani, de ez előkelő népszerűségben alig versenyezhetett a kócsaggal, mert afféle «parasztimadár» számba ment inkább, melyet ugyan észrevett a lápi nép, de különösképen nem ajnározott a szeretetével.

És ilyen madara több is volt a hálóból, rétből élő szegedi népnek s általában a tiszahát lakóinak és volt olyan is, melyet gúnyból emlegetett és hozott: hasonlatba szokásokkal vagy gyakran személyekkel, teszem például a *sárga rigót*, *bakcsót* és *szürke gémet*.

A *sárga rigó*-ról azt mondták, hogy az a «szolgabíró madara» s — tették hozzá hamiskás mosolylyal: «mindig a tisztösséget dicséri neki» (t. i. a szolgabírónak). A köztudat azonban úgy ismerte ennek a sárgatollú madárnak az indiszkrét szólását, hogy az korántsem foglal magában valami nagy dicséretet a bíróra nézve, sőt nagyon is a cigányé mellé állítja a birói jellemet, egyre azt hajtogatva, hogy «hunczut a bíró» — legalább a nép, különösen a lápi nép füle úgy hallotta,

Baksó (*Nycticorax nycticorax*).

vagy legalább is segített a rigónak ártikulálni.

Egyébiránt a régiségben a «szolgabíró» csak olyan ellenszenves individuum volt, különösen a halásznép szemében, mint akár a cigányságnál, kik nagyobb és hatalmasabb fő-fő urat a szolgabírónál nem ismertek és ennek okából — és főleg az olvasatlan 25 botoknak korlátlan osztogatása miatt is nyilván — gyűlöltebbet sem.

Tényleg pákásznak, rétbujónak gyakran akadt leszámolni valója a szolgabíró úrral és igencsak kijárt nekik a mogyorófa áldásából, mert nemcsak hálót, de olyan gazt is vetettek a nádasokban bujkáló félkéz kalmár uraimék «szörzömenyeire», mely alól persecutor uraimék csak ritkán tudták előkotorni a «szörzeményt». Szóval kerülközött a «rétön» sok orgazda is... Sokat tudna erről a híres «matyhidi», «madarászi», «putri» (ha megvolna) és még sok mindenféle nevezetű nád- és rétminti csárda mesélni, a hová

a «bagószöműek» igencsak ellátogattak «szétnézni» egy kissé, ha ugyanis nagyobb hiba esett a mozdítható vagyonban, teszem csikóban, bürgében, miegymásban, mert a kószáló «pióczaszödök», «keszéglesöktől» — a hogy a jött-ment pocsolyszerűket, igazában a kósa s a halászok nyakán élősködő csavargókat csufolták — «löhött sokszor fülhőgygyel hallani valamit», még agyon nem kalimpálták őket a rézfokos «gyerökök», ha kitudódott a turpisságuk és «szarkanyelvük lött nekik»...

Nota bene; *bagószöműeknek* a persecutorokat nevezték a halász-pákász-emberek, gúnyos hasonlatba hozva azzal az ide-oda kószáló, fürtető réti madársággal, melyet «bagószömű kányák»-nak (*Circus aeruginosus*) ismer a paraszti réti-madárnomenclatura.

A «bakcsó» is (*Nyctiardea nycticorax*), mely különben a réti ember jelképes, választott madarai közé tartozott, részint szinte gúnymadárként is szerepelt és úgy

hívták tréfásan, hogy «oláh pap»... Ettől a madártól élesen megkülönböztették a «gencset» (*Ardea cinerea*), melyet, ha többesben mutatkozott, tréfásan «tápai előljárónak» is neveztek a tápéi halászok és gyikényesek nem nagy épülésére. Hanem ennek története van.

Ugyanis egyik szomszédos község valami határkérdési ügyben deputációt küldött ki Tápéra, a dolog mibenállásának az ottani magistrátus közbejöttével történő elintézése végett. A tápai nagyfejűek azonban elunva a deputátusokra való hosszadalmas várakozást, előre kivonultak a határba, egy kis előzetes körültekintést végezni; arról azonban, hogy hol és merre lesznek találhatóak

Kis károkatna (*Phalacrocorax pygmaeus*).

ökegyelmeik, semmi információt nem hagytak hátra magukról; miért is a deputátusok csak úgy találomra, mint parasztiaknál mondani szokták: «szag után indulva» vágta neki a fölfedező excussiónak és mentek, mendegéltenek ungon-berken keresztül, az érdekes előljárósági testület kiböngészése végett. És a mint így mendegéltenek, hát egyszer nagy messziről valami méltóságos magatartású embercsoport-formát véltek észrevenni, «kik» nagyon fehéredének s ép ennek okából a keresett előljáró uraimékat sejtették bennük, a mennyiben valószínűséget fűztek ama tényszerű nyilvánuláshoz, hogy a gyertyaolvasztó és részint bőrpörkölő hőség következtében pőrére vetkőzödvé, félig-meddig Ádám-kosztümben óhajtkák élvezni a meg-meglóduló hűvös ájer alkalmas lengedezéseit; de egyben nem látszék lehetetlennek az sem, hogy a nagy fehéredés «villogó» gatyabéli alkalmatosságoktól veszi eredetét, mely utóbbit ugyanis (a kultúra lassucska terjeszkedése miatt valószínűleg) a tápai ember akkortájt még nem annyira a nyaka között (mint ama bizonyos jól sejtő francia megállapította), hanem inkább rendes körülmények közt a lábszárain viselte. De a kulacsból lassacskán, de tartósan szopogató nótárius uram ama homályos

sejtései, melyek egyenesszárú pipákra vonatkoznak (noha füstöt nem observált), másrészt a hosszú nyak és pipaszárlábak, melyek különleg ismét a tápai segédjegyző úrral állanak szoros személyi vonatkozásban: megerősítőleg hatottak a távoli látomány tárgyi és alanyi valószínűségének hihetőségére nézve s ennek okából a jegyzőkönyv kivételes igénybevétele nélkül határozatilag kimondatott a látománynak a falu bölcseivel való kétségtelen azonossága... «Vivát» tehát és «gyorsan előre embörök».

Közönséges halászká (Sterna fluvialis).

A lépések tényleg szaporáztatának és minden ember «lépik egyet» a hosszabb fajtából s e közben a torkok köszörültetének és a kulacsbéli alkalmatosságok is lekerültenek a vállakról. Majd pedig üdvözlő ordítmányok és előkelő zsvajhangzatok tölték be a réti hallgatagságot, mitől nemcsak hogy a környék bogarászó vadruczái és sneff állatai, hanem — horrendum dictu! — még a távolban stagnáló «tápai előljáró uraimék» is a *légbe emelkedének* s mint valami jól kormányozható aeroplánok, méltóságos lebegések közben lassanként eltűnének a távol ködében a küldöttség szájtató bámulatára s csak később derüle ki, hogy a repülékeny «előljáróság» testileg és lényegileg tulajdonképen nem is annyira a «hírös» Tápé község érdemes magis-

trátusával, mint inkább delelő *szürkegémekkel*, respektive *gencsekkel* állott vala személyi azonosságban...

Nagyratartott, kiválóan kedves madara volt a régi halászságnak a *fecske*. Megénekelte nótában, dicsőítette furulyaszóban s még a babájának is a fecskével izent a halászlégény... «repülj fecském ablakára»...

A kis fecske volt a hálövető legigazibb barátja, elválhatlan czimborája, mely örökösen kísérgette könnyedén sikló «csónyik»-ját kint a síkon, bent a nádvadonok labirintjeiben, le-lecsapva a kotuillatos levegőből, körülszárnyalva, rá-rálegyintve olykor kicsi szárnyaival:

«Míntha simogatná,	Míntha kis szárnyával	
Míntha becézgetné,	Ölelni szeretné»...	KATÓ.

Mindenki elhagyható a rét forrószívű Adonisát s a hálátlanság, a hűtlenség szomorú virágokat ültethete a lelkébe:

«Csak a piczi fecske,	Nem hagyja magára	
Hűséges barátja,	Nagy búbánatába»...	KATÓ.

Így mentek, mendégéltek együtt a lépok szívében, a hol elenyészik minden ború

Hanem a *kis czerkó* (*Hydrochelidon*) az még van elegendő. Épen oly hűséges kísérője a halásznak, mint akár a «kis fecske», csakhogy a fecske nem kér semmit, a szeretete önzetlen neki, ellenben a *czerkó* kunyorál, «mindig jajgat a falatért, mint a kúdús» — azért is nevezték el «*kúdúskáknak* vagy *esenkedők*-nek őket; de azért nem haragudtak rájuk, kijárt nekik a háló körül a falat, ha sok «kűsz» akadt a hálóba:

«Nesztek gyerekök,
Gyertek ide, ögyetök!» —

mondogatták az odavetett falatnál és nagy gyönyörűségük telt benne, ha szépen föl-szedték az alamizsnát. «Millen szépen kapik» — mondogatták — «éhős a lelköm» sajnálkoztak a buzgó madárságon, a «gyerekökön», a kik rajokban libegtek-lebegtek a háló körül és hulladoztak alá a halacskák után, mintha leszórt óriási hópelyhek lettek volna. Hanem egyszerre csak nagyot kiáltott valami a magasban, hogy «csér!» «csérrr!»... és aztán mintha fehér zsebkendőket lebegtetett volna a szél, úgy tánczolta meg néhány patyolatszínű madár a levegőt a hálótanya fölött... a *csérek* (*Sterna*), melyeket «lopók» néven tisztelt meg a halászi közkiszólás, minthogy ezek akárhogy kurjogatnak is, de nem kérnek, hanem elviszik erőszakkal is a mi nekik való falat — szóval «hunczutok» — és azért is sok szidást kapnak, hogy nyári délutánokon, mikor a halász a szunnyadó természettel együtt «félíg álmon, félíg ébren», elmélázva irányítja könnyű lélekvesztőjét a pörkölő fényzőnben: hirtelen és váratlanul csak elkiáltja magát valami a levegőben, hogy «csérrrr...», minek folytán a hirtelen való döbbenet majd kiveszi az evedzőt a meglepett halász kezéből és üttetik is ilyenkor a villámos mennydörgőssel a «czudar csérögőt», kit még a szájas «lotyó sneff» is lelotyóz, lenyelvel a maga kobold nyelvén a botránkozás miatt...

Hanem a «sütétség»-nek is megvoltak a maga szenzációs állatjai, persze szárnyon járók, melyek azonban se «nagyratartottak», se kedvesek nem voltak. Sőt!... Nem igen szeretett velük a «rétjáró embör» találkozni és igen csak rossz ómennek tartotta az ilyesmit, minthogy vagy «kisértő lelköt» (*Caprimulgus*), vagy «halálbagót» látott bennük, kik megjövendölik a vesződelmöt, mely néha persecutor avagy zsandár képében jelöntgette magát... de a sütétségön átvillanó gyertyafény is hiradással volt erről, a mit az ablakba gyujtott a lápszéli csárda virága, ha néminemű «koppóság» érközött tudakolni valamit, mert

«Nincsen a betyárnak	Csak egyet villámlik
Olyan futós ménje,	S mindjár odareppen,
Mely úgy tudna futni	A kihez küldve van
Mint a gyertya fénye.	Titkos izenettel...»

KATÓ.

És nem is volt czéltalan a lópvilág néma telefonja, mert a «lajka» bizony napokig sem került elő a nádasok birodalmának titkos labirintjeiből, hacsak a világló figurás lobogvánnyal hivatatólag nem szaladt rá a bujdokló Adonisra, a ki a csillagos éjszakában legfőljebb furulyaszóban, szelek szárnyán szabadíthatta útjukra a keserves sóhajokat...

Hanem halásznak, pákásznak néha egyéb jó szolgálatot is tesz a bagó. Mikor a parti erdők és vesszős árterekre kísétál a szőke Tisza megpróbálni a töltések erejét, indzsellér tudományát egy kissé, hát akkor a hal meg a vizimadárféle is beletakarodik nagy rajokban, azokba a hajdani, régi szép eldorádókba, honnét kiszorították őket a földéhes kapzsiság három szögélős lovagjai. Vadász, halász csonyikra kap s járja ismét boldogan, a látogatóba jött elem fényes rónáját, mélyen kéjelegve fekszik végig a remegő, legelésző napsugár, tán, hogy élvezze a szerelmes suttogást, köszöntő habcsókjait a megifjúlt vén folyónak; avagy talán, hogy a vizek tündérei arany ösvényén sétáljanak föl a kékséges mennyországba, ha idelent nagyon elbúsulták volna magukat a szintelenné, dísztelenné vált tájak haldokló poézise fölött... Vadásznak, halásznak azonban itt lent van egy darab mennyországa ilyenkor. Vigan siklik a «lajka», terül a háló és durrognak a fegyverek hajnalhasadástól csillagragyogásig nap- napon át. És a hol azelőtt róka vaczka volt vetve a surjás bozótban, most szárcsa, vizityúk kuttyog, vagy az öreg harcsa rakja le ikráit s őrzi állhatatosan. A hol a lige-

Nagy póling (*Numenius arquatus*).

tesben tapsifüles legelészte meg a bársonyos fűvet, most természetes vadruczák kelnek föl a csónyik orra előtt nagy sápolással. A hol károgo varjúserreg rakta föl a nyárfásra fészket — a mik úgy vették ki magukat, mintha csoda nagy tótkalapokkal lett volna teleaggatva az erdő koronája — most ezüst fényű kócsagok, nagyszavú gencseknek szolgál tanjául. A hol a kubikgödrök szederindás rejtjei közül vércseszín szalonka szokta kivágni magát tétova szárnyain, most fehérkontyos madár (a bakcsó) robban a suhák fölé, nagyot rikkantva, hogy «vak», a mitől úgy megrebben néha az elmerengő halász ringó csónakán s mérgesen vágja vissza neki, hogy «vak az apád»... A fekete tollú rigó igenli: «tak-tak», a «fakutya» megugatja és szárcsa néni is belekofákokdik a kotyogásával... És a víz nem is moccan, mintha kéjben ringatva elszunyadt volna a régi jó nyoszolyában. Csak néha támad egy-egy buborék, egy-egy fodor imitt-amott, ha a halapróság nagyon megcziczázza imitt-amott a víz egy darabját, vagy valami ősi békatekintély üti föl fejét a ringó lajka előtt.

De másrészt izzó párákkal van tele a levegő. Nincs egy hang, egy mozzanat, legföljebb a czerkő csapja meg a vizet szárnyaival, mikor leveti magát... Hanem ebbe a süket hallgatagságba egyszerre csak belekottyán valami hang, valami különös, se nem beszéd, se nem huhukolás féle nyelvelés, a mitől idegesen megrándul a halász karja, a mint megdolgozza a vizet serény munkával... aztán nem következik még egy evezőcsapás, a lajkát csupán a víz sodra viszi tovább egy darabig...

Ám ismét szól valahol valamit a tiszai fűzesek manója... A halász most már jól hallja az állati beszédet. Hirtelen összerándul a szemöldöke neki és nagyot vág a vizen

a lapáttal, hogy vízgyöngy-zápor hull a zöldre vált elem fényes szőnyegére; aztán beszéd kívánczik az ajkaira, miután a makrát sietve hátra helyezte volna a csónyik farába és mormog valamit valami *huholy*-ról, mely a *förgetegöt jövendőli*...

Ez a «huholy» pedig valami *bagoly* (nyilván a *his fülesbagoly*), legalább ezt állítják a halászok, s az a tulajdonsága van neki, hogy megjelenti a halásznak, vadásznak meg minden vizenjáró nációnak a *szélvihar* közeledtét. A mikoron pedig beledudál a Dunáról szakadt *förgeteg* öblös hangja, jajgató nótája a szőke folyó párás levegőjébe: nem jó akkor a vizek haragvó szellemét törékeny dióhéjjal kísértgetni meg...

Egyetlen, körülbelül *szent madár* számba menő madara volt a régi halászságnak s ez a *gólya*. Hanem persze, azért nem balzsamozták be, mint a nilusi népek az *ibist*. A paprikán kívül alig is állt volna rendelkezésükre valami konzerváló szer — és «fara-gott képet» sohasem is csinált magának a józan magyar nép, hogy «azt imádja», kivéve tán KOSSUTH LAJOST meg a «pro libertate» jelmondatos zászlók fejedelmi urát, a tényleg imádott hős kuruczi fenségét...

Hanem azért a *gólya* nagyon rokonszenves, nagyon szeretett madár volt és nemcsak tradícióból volt az, mert hogy az öregek nemzedékről-nemzedékre beajánlották az ivadékok szívébe, lelkébe a gólyamadár iránti szimpátiát, hanem úgy magától jött az, mint a verőfény a virulatra...

Aztán nemcsak mint érzelmi klenódium, hanem mint hasznos tényező is szerepelt a gólyamadár a régiségben a halász-pákász népnél. *Doktorfajta* volt, mint mondani szokták. Ha valaki békát nyelt véletlenül és esős időben kuruttyolt a gyomrában, azt egyedül csak gólyagyomorra ágyalt pálinkával lehetett kikergetni; azonképen gyíkot, kigyót is.

De nemcsak mint orvosmadár, hanem mint meteorológus is nagy becsben állott a gólya a lápi nép előtt, mert csalhatatlanul meg tudta jövendőlni a *szél irányát*, a mi nagy sor volt a régi nagy lápok, rengeteg vizek idejében, mert öles hullámokat, süstörgős tajtékot hányt a tónak-lápnak vize, ha belemarkoltak a *förgeteg* megvadult manói és ilyen itéletidőben annak volt jó dolga, a ki a halászgunyhóból observálhatta, mint fogódzanak meg a görbégemek és mindenféle nagyszájú madarak kákatúbe, mi egymásba, hogy a *szélvihar* el ne hordja őket pokolegyháza birodalmába...

Mert hát a gólyáról meg lehetett azt tudni «mőrül gyün» az «anynyárul kereködött» *förgeteg*. Csárda ugyanis igencsak volt mindenütt a rétek-lápok szélén, ám bátor az igazi csárdákat messziről nem igen lehetett meglátni, mert hogy «úgy meglapult, mint lesen a macska (Árnyékát a kakas átugorta volna!):

«A teste meg elnyúlt,	Szomorút, vígat is,	
Gerince kilátszott.	Ahogy jött a sorja:	
Elárulta mindjárt,	Hol a mennykő járta,	
Hogy nagy időt látott.	Hol a betyár horda.»	KATÓ.

Hát ilyen holmi tetején egy lábúskodott a bölcselkedő gólyamadár a fészében, vagy a gerincz hosszában, mert a csárda «kéményét a szélvész már régen lerúgta»...

Ha aztán országút felé állt a gólya orra, akkor vagy semmisem jött, vagy zsan-

dárt lehetett várni, a mi azonban a véletlen dolga volt; de ha orral napnyugatnak avagy pediglen délnek volt fordulva a madár, akkor ne adj Isten, hogy csónyikra mert volna szállni teremtett lélek, mert vagy a «Dunáról» lehetett várni a förgeteget, vagy pedig «muszkaszél»-re volt holtbizonyosan kilátás.

Volt aztán a régi szegedi halászságnak valami babona madara is, valamiféle *ezüstgalambja*, napsugárból, fényből, ragyogásból szótt szárnyas, mely a vizitündérek sóhajai-ból születik és a délibáb sóhajt ki magából, mert csak akkor látható, ha délibábos káprázat ereszkedik le a vizek rónáira és kopárosok virágtalan tájait öleli... Mert hajdan nem volt olyan ritka a «délibáb», mint manapság... Meg-megrendültek a lég-hullámok, és:

«Mintha ezüst tenger	Ott meg, hol a földség	
Vize folya széjjel,	Összefolyt az éggel:	
Ingatag hullámit	Karámok, szárnyékok	
Mozgatván a szélllel.	Halványképe lebbent:	
És a lazúros ég	Akképen látszottak,	
Úgy tüne fel benne,	Mint valami bárka.	
Mintha kéklő tenger	Mely a léghabokban	
Tükörfénye lenne.	A bolondját járja.»	KATÓ.

És azután egyszerre csak kisóhajt magából valamit a rengő káprázat és tele lesz a réveteges fényterjengés ezüstcsillámú madáralakokkal, melyek imbolyogva lengik meg a tejfehér ködöket s egyszer csak elmúlnak, mintha tűnő álmoképek lettek volna...

Voltaképen pedig ezek nem mások, mint ezernyi összeverődött *czerkó*, melyek megzavarodva a szokatlan fényjátéktól, czéltalanul, zsivalogva csapong a lég-hullámok között.

A régiségben (a Tisza-szabályozás előtt) nevezetes madár volt még a *gödény*. Persze a mai halásznemzedék nem igen tud már erről a zsákosszájú madárról, mert a legtöbb helyen a híre is elmúlt, legföljebb a mese szól még a híres *pilikán madárról*, ahogy egykor a szegedi halászok nevezték¹ és a régi nótázatok, versemények emlékeztek meg róla, de mind akkép emlegeti, hogy «elmönt», vagy hogy «ritka». Például:

«Gödénymadár *elmönt*, *ritka* lőtt a magja,
Ű volt a halaknak gyohóntató papja.
Be nem teltt soha torkának a szákja,
Olyan volt, mint a pap telhetetlen zsákja.» (Szeged vidéke.)

A vőfényi mondókákba is belefoglalták a *ritkává lőtt* gödénymadarat, így például a következő halász-rigmus is említi ezt:

«A gödénynek nevét talán hallottátok,
Hogy ez *ritka madár*, azt is jól tudjátok;
Túzok, vadlúd, kacsza ime néznek reátok,
Vízityúk is lassan sántikál hozzátok.» (Szeged vidéke.)

¹ Szeged vidékén a 70-es évek második felében láttam és lőttem az utolsókat azok közül, a melyek még rendszeres nyári telepedők valának. L. K.

Persze abban az időben, a midőn még sok volt a gödény, senkinek sem jutott eszébe kártevéséi végett különösebb üldözés tárgyává tenni, hanem igenis lőtték hatalmas *tollseprűket* szolgáltató szárnyai miatt, melyeket a tarhonyacsináló és kenyérsütő asszonyok nagyra értékelték és igen kedvelt szerszámuk volt; nem különben a halászok (és vadászoknak) a gödényállat alatt fityegő nyulékony bőrzacsó is, melyből raritás számba menő *dohányzacskót* készítettek régente; ellenben a madár csudanagy csőrű fejét a halászgunyhók ajtajára szegezték, vagy a lápjáró «edény» (csónyik, lajka) orrára alkalmazták megbámulni való furcsaság gyanánt.

A *szélkiáltó* (*Numenius*) is afféle meteorologus madara volt a réti embernek, mint akár a gólya. Ha ugyanis szokatlanul sokat kiabált és darvadozott a rétszéli apadásos helyeken ez a madár, folyvást nyivákolva, akkor a halász bizonyosra vette, hogy «szél lössz», különben is a füle is úgy hallotta, hogy a madár a saját nevét kiabálja ki, folyvást azt hajtogatva, hogy «szél-szél», meg hogy «szél lössz»; a gólya orra aztán elárulta «meőrül gyün a széljárás»...

Különben az ú. n. *fakutya* (*Ardetta minuta*) is a halászi meteorologus madarakhoz tartozott, «aki a fán ugat», azért kapta a «fakutya» nevezetet ez a kis gencsecske, a melynek egyébiránt sok tréfás neve is vagyon. Különben kétféle «ugatását» különböztetik meg s egyik a szelet, másik a jó időt jövendőli meg. Utóbbi esetben úgy hallja a halász füle, mintha valahonnan tompa komondor bőfögése hallatszanék; máskor meg mikor olyan impressziója támad neki, úgy csahol ez a furcsa kis szárnyas, mintha kis kutya ugatása zajongana bele a megfülledt csendességbe. S tényleg, mikor a lápi szellő áramlata fülhöz lendül

Szürke daru (*Grus grus*).

hangzatával, megesküdné rá, a ki még nem hallotta, hogy valami vékonyugatású nyápicz kiskutya csaholását hallja.

Hanem hangzatai némelykor a *jelszólások* értékével is birnak a halászok előtt, következettéven azokból az időnek különböző változásaira és pedig sokkal több pontossággal, mint a modern kétlábú leveli békák tenni szokták. Így ha komondor-szó-lásokkal kezdenek beszélgetni: bőfögni rejtekhelyükön a gencsecské, ez jelentőségére nézve minden tanulmányos vízjáró exisztencia csízioja szerint az időnek *hévséges* indulatát jelönti be, azaz «meleg lössz». De ha a réti fűzeken hallatja másforma csahitoló szótait a kicsi gencsecske, az már annak a jele, hogy nemsokára nyargaló fuvalom fekszi majd meg a nádak czimerét, azaz «szél lössz», mert «ugat a fakutya». Pedig a szél nemcsak a cigánynak, hanem a halásznak is «ellensége», kivált a «fölszél», a melyik a «Dunáról gyün». Ha tehát «sokat ugat a fakutya», másnap «nem használódik»,

csak «szárítódik» a «gyalom» s a «keczének» is nyugovása leszen, nehogy a hullámvérés «gazba verje»... És az ilyen napok a «pizsmogás» napjai, a mikor «javítódik a szárszámféle»; de fölkerül a bogrács is a maga helyére, «elkászolítva» a legelejével abból, a mi az ezerlikú vizi edényben (bárka) ezüst- meg aranypénzt hord a hátán; de jut a fanyársra is pirítani való és ha a «csobolyó»-nak is illendő tartalma vagyon, még nóta is «kerülközik» a nádhajlék körül, hogy azt mondja:

«Szelet ugat a fakutya,
Trombitál a káratna.
Halász-vadász gyere be,
Sokkal jobb lösz idebe
A nádgunyhóba!»

(Régi szegedi halászdal.)

A *káratona* (*Phalacrocorax*) minden faja sok tekintetben baljóslatú madár volt a halásznép előtt. Ha szokatlan időben és helyen jelent meg, avagy szokatlan nagy számban jött, az mindig a rossz ómen jelentőségével birt, árvizet, döghalált, háborút jósoltak belőle. Ugyanis, mikor a tiszta égmezőben föltűntek a rendezett, egyenes sorokban vonuló «fekete kereszték» — minthogy a röptülő káratona alakja fekete keresztformának látszik a magasban — ez a döghalál, «korela» biztos jelének vétetett; ha pedig szokatlanul korán érkezett tavasszal a káratona, avagy szokatlanul nagy számmal vonult föl: e körülmény nagy árvizek bekövetkezésének jelentőségével birt a nép babonás fölfogásában. A háborúságot pedig az jelentette meg, ha a káratonának szokatlanul sokat lármáztak, mit a halász füle «trombitázásnak» hallott, minthogy a madár «tra-tra-tra» szózatai tényleg a trombitázásra emlékeztetnek. Valószínűleg e «trombitázásról» nevezték el a madarat «katonának» is, csakhogy nevezetének első része, a *kara* vagy «kára» török szó és feketét jelent. Ebből úgylátszik tehát, hogy a «káratona» elnevezés még a török időkből maradt ránk s a nép maig megtartotta.

Érdekes, hogy e madár régebben nemcsak a babonában, hanem a népgyógyászatban, illetve helyesebben a «kurzsolás» körében is szerepelt. Például epéjének nagy gyógyhatást tulajdonítottak, stb.

Nevezetes szimbólikus halászmadár a *bakcsó* (*Nyctiardea nycticorax*) és egyszerűsmind százszorosan elátkozott «férgé» a vizeknek, mert mindenütt ott van, a hol csak a sebesillanású «halállat teröm». Nyílt vizek, dugott helyek, mindegy az ennek, rámegey a halszagra, mint a jó vizsla a fogolyfalkára! Lénye annyira össze van forrva a halászat kultuszával, hogy szinte annak szimbolumául tekinthető. Nyomon kíséri a halászt s úgyszólván vele kel, vele nyugszik, mert ennek a «réti férögnek» az indiszkrét «kvak» hangja az, mely utolsónak csendül bele a lápot megfekvő csendes hallgatagságba, midőn már minden elnyugodott s a hálövetés nagymestere is álomra hajtja fejét a csillagos baldachin alatt... De a kvakmadár nemcsak hogy elénekli (!) az álmok világába a fáradt halászt, hanem ő az, ki föl is serkenti a nyugalom karjaiból, mielőtt még a rózsaszínű hajnal mosolygása végig futna az ég szegélyén s azután «elpirulva az ég halvány arcuzlatja, mintha a jó Isten megcsókolta volna. (KATÓ.)» Mert a bakcsó korán kel, de sőt le sem fekszik, mivel az éj az ő igazi nappala, akár holdsugár van, akár fekete éjszaka

terül a vizek régiójára. Mikor elmerül a nap tűzgolyója a végtelenség ölébe, akkor virrad neki igazában s akkor érkezik el részére a tevékenység ideje. Megberzen a tolla, fölkívánczik a párás magasba s viszi az ösztöne, a szürke szárnya az illanó keszegek birodalmába. Bele-belerikkant a végtelen ürbe boldogan; örül az életnek, a lehült fuvalomnak, mely átjárja afrikai forróságához szokott testét, mint a villámfolyam áramlata... Jól ismerik szózatát és visszazengik a czimborák üdvözetül, hogy: «kvak», «vak»... gyerünk, gyerünk!... És mindig több és több madár szólal meg a magasban, mindig többen csalogatják, hívogatják egymást a jó tanyára, az alattomos tolvajkodásra éj leple alatt, melynek majdannyi ficzánkodó préda adja meg az árát! És ez a mozgalom így tart mindaddig, míg csak a hajnali szellőfuvalom bele nem kap a tollukba nekik s el nem hessegeti őket a kiadós éjjeli halásztanyáról. És mennek is a halfalánkok. Megindul egyik a másika után, fekete árnyuk megfutja a derengő vizek tükrét. Hupognak a szárnyak mindenfelé, a mint a sok madár fölrugdossa magát a vizek hosszán. Belelärmáz a vakogásuk a reggeli megült hallgatagságba s fölkeltik az élőket szenderükből... Meghallják ezt a nádgunyhók alvói is, akármily mély legyen is az álmuk nyüge. Az igazi halászt azonban már talpon találják a keltegető madárszólások, a csúfondáros kvakmadár hiába gúnyolódik, hogy *vak*. A halászmenyecskék azonban visszazidják érte az ebadtát, a «czudar vakvarnyút», mely oly korán elugratja a menyecske mellől «embörét». Oda is kiáltják a szedte-vettének, hogy: «nete-ne, komisz férgé! Vak az apád!»... Nagyot nyerít, kaczag rá a tréfás vöcsökmadár (*Podiceps*); a hókás szárcsanénik is motyognak valamit maguk között (persze hogy a menyecskek pártjára állnak!) és egyszerre csak mintha varázslat nyüge alól szabadulna: kaczag, zsivalyog a láb minden élője. Megdobban a láb szíve; duzzadó élet nyilatkozik meg a zöld világban s rátapad a hajnal rózsás csókja az ég föltárt keblére.

Hol van ilyenkor már a szép kontyú bakcsómadár! Lehet, hogy mértföldekre szunyókál valahol éjjeli halásztanyájától.

Nagyon nevezetes réti madár volt egykor a *lotyósneff*, sőt úgy mondhatnám, hogy ez a régi halászsoknak egyik *választott*, *bizalmi* állataihoz tartozott. A «lotyó» nevet hasonhangzású szózatától nyerte s maig így maradt fenn a lápi ornitológia őseredeti nomenclaturájában. Nevének ismételtetésével szokott «köszönteni» minden teremtet lelket, a ki csak a lápok gyönyörű előcsarnokába, a hajdan óriási terjedelmű füves mezőkre a lábát beteszi. Hangja, vagyis inkább szólása, rendkívül komikus hangzású s nem is annyira jelszó az, mint inkább a *kérdő* szózat benyomását teszi, emellett oly olvadozóan, beczégetően hangzik a fülbe, hogy nem lehet megállani nevetés nélkül. És a ki először hallja, meglepetve tekint szét s szinte hajlandó valami titkos lénynek tulajdonítani a kissé idétlennek tetsző szólásokat, a melyek azonban mindamelllett igen jól artikuláltak. Sohasem felejttem el azt a komikus jelenetet, midőn ezt a madarat először udvarolni láttam és hallottam! Az meg egyenesen frappáns volt ugyanis, midőn párjához lépkedve «negélyes», olvadozó hangon kiönté szíve érzelmeit, mondogatván a meggyőződés hangján, hogy: «lo-tyó, lotyó»...

Az azonban nem mindig ilyen érzelgős e madár beszédje; így például, ha valami fölizgatja, a kéttagú «lotyó»-ból egy végtelen folytonosságú jodlirozás támad és kivált-

képen akkor, ha asszonyszemély téved be a birodalmába, mert ha valami vagy valaki közelített a halásztanya felé, azonnal hallatta káromkodó jelszólásait, ámbátor a *bibicz* már kint a pocsétáson jelentette, hogy «búvik»; a lotyó aztán menten lenyelte a sokszor nem igen szívesen látott látogatót, talán puskást, talán háló- vagy haltolvajt (mert olyan is volt), avagy talán persecutort és addig le sem szállt, míg a gyanus alak a láthatatlanságba nem vészett...

Ilyesféle ősmadár volt a «lidike» vagy «lilimadár» is (*Totanus calidris*), a mely még éj idején, sötét éjszakában is bejelentette a bujkáló alakokat. A mikor azonban «hideg őszre» kezdett hajolni az idők járása s deres harmat terítgette szét gyöngyöző árját a kiaszott gyepeken, melyben a *bibicz* lábát az elfagyás fenyegette (azért cserélgette!); vége lett a madárság kabalisztikájának — s végül a «szabályozás» elvitte őket mindörökre!...

